

Stadiul Proiectului, ***Identificarea remediilor naționale specifice contra duratei nerezonabile a procedurilor judiciare – Elaborarea unui proiect de lege și a unui pachet de măsuri de reforme structurale și administrative***”, din cadrul programului « Idei – Proiecte de cercetare exploratorie » (cod proiect 1982) – **Director proiect BOGDAN AURESCU**

Activitățile realizate până în prezent, în cursul anului 2009, vizează următoarele:

I. Analiza actelor normative românești și străine privind remedierea duratei excesive a procedurilor

Această analiză a vizat în primul rând, o dublă identificare: pe de o parte, a cauzelor care decurg din aplicarea dispozițiilor legislative care pot genera o depășire a duratei rezonabile, iar pe de altă parte, a remediilor care există pentru prevenirea prelunzirii duratei procedurilor judiciare, pentru a verifica dacă respectivele cauze beneficiază de remedii și dacă da, dacă acestea sunt eficiente.

După o prezentare a cauzelor ce pot afecta durata rezonabilă a procedurii judiciare în materi civilă, precum și a reglementărilor procedurale oferite de codul de procedură civilă, de care poate uza judecătorul, din oficiu sau la cererea părții interesate, pentru a preîntâmpina depășirea duratei rezonabile a procedurii, studiul a luat în considerare efectul pe care ignorarea unor mijloace alternative reglementate de legislația română îl poate avea asupra duratei procedurii judiciare. Astfel, un examen al administrării probelor prin avocați, al recursului la proceduri notariale sau la mediere a arătat că aceste mijloace au potențialul de a reduce sau de a evita proceduri judiciare, dar că nu sunt folosite datorită prejudecății justițiabililor care consideră că numai intervenția unui judecător îi poate soluționa cauza.

În ceea ce privește analiza actelor normative străine, aceasta a vizat identificarea remediilor pe care le-au introdus alte state pentru a combate durata excesivă a procedurilor judiciare. O astfel de analiză poate arăta, pe de o parte, dacă redactorii acelor acte normative au avut în vedere anumite cauze ale duratei excesive, iar pe de altă parte, ce soluții au găsit alte state și gradul lor de eficiență. Analiza a identificat remedii existente la nivel preventiv și respectiv la nivel reparatoriu, clasificate distinct după caracterul civil sau administrativ al procedurilor, respectiv caracterul penal al acestora.

În privința procedurilor civile și administrative, din examinarea legislației relevante se pot distinge următoarele tipuri de remedii:

- acțiuni cu valoare *preventivă* prin care să se solicite *accelerarea* procedurilor *direct* la instanța superioară ierarhic celei care judecă procesul în cauză, care în caz de admitere a acțiunii poate stabili un termen pentru îndeplinirea unui act procesual sau transferul la o altă instanță.

- acțiuni cu valoare *preventivă* prin care să se solicite *accelerarea* procedurilor chiar la instanța care judecă, ce indică completului un termen pentru finalizarea actului procesual a cărui efectuare întârzie derularea procedurilor judiciare
- acțiunile în compensare, care poate fi cerută la aceeași instanță care judecă, sau în fața unei alte instanțe sau autorități (de exemplu, în Spania la Ministerul Justiției, după terminarea procesului în care s-a înregistrat o durată excesivă a procedurii).
- Tipurile de compensare sunt variate: compensare pecuniară pentru daune materiale sau nemateriale, adoptarea unei decizii în favoarea solicitantului, o sancțiune disciplinară pentru judecătorul care a întârziat procedurile.

În ceea ce privește procedurile penale, din examinarea legislației relevante se pot distinge următoarele tipuri de remedii:

- Acțiuni cu valoare *preventivă*, ce pot include transferul activității de urmărire penală altei autorități decât cea care a determinat durata excesivă a procedurii penale. Măsurile luate pot fi: încetarea urmăririi penale când tergiversarea procedurii nu se poate justifica, investigarea cauzelor întârzierilor procedurale și solicitarea de rapoarte de etapă, fixarea de termene limită pentru finalizarea fazei de urmărire penală, instrucțiuni din partea procurorului ierarhic superior privind modul de gestionare a dosarului, măsuri disciplinare.
- măsurile compensatorii, fie incluse în acte normative, fie dezvoltate în practică:
 - a. instanțele penale pot lua în considerare în alegerea și determinarea pedepsei existența unui interval „nenatural de lung” de la comiterea infracțiunii
 - b. o mențiune expresă a judecătorului în hotărâre dacă a existat o astfel de încălcare a dreptului la un proces echitabil, precum și modul în care s-a ținut seama de aceasta.
 - c. În anumite state europene, efectul constatării duratei excesive a procedurii penale este întreruperea procedurii înainte de trimiterea în judecată.
 - d. constatarea doar a vinovăției, fără a se mai pronunța o pedeapsă în state.

Concluzia acestei analize a reliefat faptul că toate aceste mijloace procedurale, prin care se poate obține micșorarea duratei în care trebuie judecată o cerere, trebuie însă alese și implementate în funcție de nevoile fiecărui sistem de drept, cu verificarea tuturor interacțiunilor care pot apărea, ținând, totodată cont, de păstrarea unui just echilibru între imperativului judecării cererii într-un termen rezonabil și acela al respectării celorlalte garanții prevăzute de dreptul la un proces echitabil.

În plus, anumite legislații prevăd posibilitatea ca, o dată constatată depășirea termenului rezonabil, instanța de judecată să poată acorda despăgubiri, în baza unei text legal clar și a cărui interpretare să nu fie contestată. Suma acordată cu titlu de despăgubiri ar trebui stabilită, de asemenea, conform unor criterii clare legale, pentru a nu fi lăsată la discreția instanțelor naționale.

II. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la durata excesivă a procedurilor judiciare și la remediile care pot fi aduse

Examinarea jurisprudenței Curții a necesitat examinarea unui număr de peste 2000 hotărâri. Cauzele care, chiar nefiind sistemice, au fost identificate ca determinând de obicei durate mari sunt:

- Mecanismul casărilor cu trimitere, în care instanța superioară, constatând motive de casare, trimite cauza înapoi la instanța inferioară, în vederea reluării judecării
- Mecanismul redeschiderii de către Parchet a unui dosar penal, fără ca în acel dosar să se mai facă acte de urmărire de natură să conducă la soluționarea acestuia
- Procedurile referitoare la executarea hotărârilor judecătorești civile, prin care se dispune, în sarcina statului sau a unui particular, o obligație de a face, obligație care presupune fapta personală a debitorului;
- Sistemul declinărilor negative de competență
- Termenele prea lungi acordate de instanțele de judecată,
- Lipsa de diligență a experților judiciari.

Rezultatul acestor analize s-a concretizat în elaborarea unei liste preliminare a cauzelor duratei nerezonabile a procedurilor judiciare, ce pot fi clasificate în două categorii, în funcție de comportamentul de care sunt legate: comportamentul instanțelor sau al autorităților, respectiv comportamentul părților și al altor participanți. Această listă va fi verificată, pentru finalizarea identificării cauzelor ce determină durate nerezonabile ale procedurilor judiciare, prin intermediul unui chestionar care solicită cooperarea principalilor actori în cadrul procedurilor judiciare pentru răspunsul la un set de întrebări dezvoltate pe baza listei preliminare. Răspunsul la acest chestionar, prelucrat în luna decembrie 2009, va arăta care dintre cauzele identificate pe lista preliminară au aptitudinea practică de a produce efecte negative asupra duratei procedurilor judiciare.

III. Elaborarea unui chestionar urmărind identificarea principalelor surse ale duratei excesive, nerezonabile a procedurilor în sistemul judiciar românesc

În etapa intermediară 2009 a derulării proiectului ID_1982, rezultatul livrat pe etapă a vizat elaborarea unei liste preliminare a cauzelor duratei nerezonabile a procedurilor judiciare.

Potrivit listei identificate, cauzele stabilite în mod preliminar ca având potențial de a genera o durată excesivă a procedurilor judiciare pot fi clasificate în mai multe categorii:

- a. Cauze legate de funcționarea sau comportamentul instanțelor sau al autorităților
- b. Cauze legate de comportamentul părților și al altor participanți
- c. Cauze legate de organizarea și funcționarea sistemului judiciar

În vederea verificării calificărilor diverselor incidente procedurale sau aspecte de politică legislativă și de personal drept cauze ale duratei excesive a procedurilor în sistemul judiciar românesc, au fost elaborate o serie de întrebări. Ele au vizat:

- dificultățile ridicate de administrarea probei cu expertiză tehnică, respectiv efectuarea cu foarte mare întârziere a rapoartelor de expertiză;
- suspendarea judecării pe perioada soluționării de către Curtea Constituțională a excepțiilor de neconstituționalitate invocate în fața instanței;
- neluarea măsurilor necesare judecării încă de la înregistrarea cererii, potrivit art. 114 alin. 5 Cod procedură civilă;
- amânarea cauzei pentru îndeplinirea procedurii de citare, urmată de prorogarea discutării probei cu expertiză sau a altor cereri, ceea ce are ca efect tergiversarea judecării;
- depunerea cererilor precizatoare, a întâmpinărilor și înscrisurilor la termenul de judecată, ceea ce generează amânarea cauzei pentru comunicarea lor părții adverse;
- numărul restrans al paletei de sancțiuni sau ineficiența practică a acestora pentru a sancționa lipsa de cooperare a martorilor și necesitatea prezenței acestora în cadrul procedurilor;
- acordarea unui număr mare de termene pentru prezentarea inculpatului și pentru citarea martorilor, fără a se dispune măsurile sancționatorii prevăzute de lege.

Astfel, s-a dorit stabilirea cu claritate a mai multor aspecte:

- dacă există standarde, formale sau informale, pentru durata rezonabilă a procedurilor, a căror depășire să constituie un semnal de alarmă cu privire la o posibilă încălcare a dreptului la un proces echitabil;
- dacă există un set de măsuri, la dispoziția instanțelor sau a participanților la procedurile judiciare, la care să se recurgă în caz de depășire a duratei rezonabile a procedurii;
- dacă aceste măsuri sunt efectiv utilizate în practică și care este eficiența acestora;
- dacă există o bună triere a cauzelor, la nivel de părți, dar și de instanță, pentru a reține doar cauzele contencioase și a utiliza mijloace complementare pentru cele în care există fie un potențial al părților de a ajunge la o înțelegere, fie un fond în fapt necontencios al cauzei;
- dacă subiectul depășirii duratei rezonabile a fost invocat în cadrul procedurilor judiciare, dacă a generat noi cauze privind solicitarea de despăgubiri;
- dacă instanțele naționale aplică, din oficiu sau la cererea părților, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului fie pentru a evita situații de depășire a duratei rezonabile, fie pentru a acorda despăgubiri în caz de durată nerezonabilă.

Demersul are atât un aspect calitativ, destinatarii chestionarului fiind rugați să se pronunțe cu privire la influența anumitor cauze asupra duratei procedurii judiciare, dar și un aspect cantitativ, pentru a se putea evalua gradul de influență al respectivei cauze asupra duratei procedurii (de câte ori a fost sesizată, atât ca număr de cauze, cât și procentual în numărul total al cauzei, de câte ori s-au luat măsuri pentru a elimina sau reduce efectele respectivei cauze asupra duratei procedurii judiciare).

Răspunsurile, care vor fi raportate și la gradul instanței sau parchetului din care face parte magistratul, respectiv la experiența avocatului, vor fi interpretate pentru a se vedea:

- câte din cauzele preliminare reprezintă realmente cauze ale duratei nerezonabile;
- dacă participanții la această consultare au identificat cauze noi, care nu au reieșit încă din analiza jurisprudenței Curții europene, ceea ce poate semnifica că încă nu au intrat în atenția acestei instanțe, existând șansa ca ele să fie remediate înainte de o nouă constatare a încălcării dreptului la un proces echitabil.